

A védett állatok ellátásának jogi kérdései a gyakorlatban

(fokozottan védett és védett fajok, mentőhelyek, ellátási kötelezettség)

Szelényi Gábor természetvédelmi referens

Budapest, 2014. március 27.

A „védett” szót a köznapi használatban bármilyen természetvédelmi oltalom jelölésére használja az ember, ami helytelen, és félreértésekre adhat okot, mivel jogi szempontból a „védett” jelzöt kizárólag a *védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről* szóló 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet 2. sz. mellékletében felsorolt, védett vagy fokozottan védett fajokra használhatjuk.

Célszerűbb a „természetvédelmi oltalom” kifejezés használata, mert ez jóval szélesebb körben alkalmazható, ide tartoznak a fenti rendelet 8. sz. mellékletében szereplő, ún. EU-s fajok (az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős) is, pl. bütykös hattyú (*Cygnus olor*), házi veréb (*Passer domesticus*), kárókatona (*Phalacrocorax carbo*), sárgalábú sirály (*Larus michahellis*), sztyeppi sirály (*Larus cachinnans*), seregély (*Sturnus vulgaris*), hörcsög (*Cricetus cricetus*).

Fontos, hogy a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (Tvt.) 68. § (2) bekezdése értelmében a védett állatfaj egyede állami tulajdonban áll.

Szintén ez a jogszabály rendelkezik arról, hogy védett, illetve fokozottan védett fajnak minősülnek a védett, illetve fokozottan védett állatfajok keresztezései és kereszteződésai (hibridjei). Az ilyen fajok védettségére a magasabb védettségi szinthez tartozó szülőfajra vonatkozó szabályok az irányadóak. Nem ritkák a mesterséges fajhibridek a díszmadártartók körében (kanári, kenderike, tengelic, stb. felhasználásával), a solymászok körében (hibridsolymok), de előfordulhatnak kutya-farkas hibridek is magánszemélyeknél.

A Tvt. 43. § (2) bekezdés b) pontja szerint a természetvédelmi hatóság engedélye szükséges védett állatfaj egyedeinek birtokban tartásához, és a birtokban tartás időtartama nincs definiálva, az azonnali ellátáson túl a védett állat egyedének tartása engedélyköteles tevékenység. Birtokban tartásnak minősül az állat fogságban tartása (szabad mozgásának bármilyen korlátozása) még akkor is, ha az állat aktuálisan sérült (pl. amputált szárnyú sas röpdében tartása).

Az ellátás költségeit jellemzően nem fizeti meg senki, de az állatorvos nem is kötelezhető a védett faj egyedének saját költségen történő ellátására. A sérült egyedeket célszerű a legközelebbi mentőközpontba irányítani. Mentőközpontnak minősülnek a külön jogszabály szerint működő állatkertek, amelyekben az egyedek gondozása biztosított. (292/2008. Kormányrendelet).

Szintén természetvédelmi oltalomnak számít a Washingtoni Egyezmény (CITES), ami nemzetközi természetvédelmi egyezmény, jogszabályi alapjai hazánkban a következők:

- **2010. évi CLV. törvény** a Washingtonban, 1973. március 3. napján elfogadott, a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény módosításának kihirdetéséről
- **292/2008. (XII. 10.) Korm. rendelet** a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelmét szabályozó nemzetközi és európai közösségi jogi aktusok végrehajtásának egyes szabályairól
- **A BIZOTTSÁG 709/2010/EU RENDELETE** (2010. július 22.) a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelemről szóló 338/97/EK tanácsi rendelet módosításáról

A CITES hatálya alá tartozó fajok napi szinten fordulhatnak elő a gyakorlatban, számtalan ilyen emlős-, madár- és hüllőfaj szerepel a kedvelt díszállatok listáján (pl. jákópapagáj, görög teknős). A CITES-re vonatkozó hazai jogszabályok ismerete azért lenne fontos, mert a rendelőbe érkező magánszemélyek általában teljesen tájékozatlanok a tartott állatfajjal kapcsolatos jogi teendők terén, és a szakszerű tájékoztatás sok kellemetlenségtől kímélheti meg a tartót.

Kellemetlenség abból adódhat, hogy a *Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény* 242. § (1) bekezdése értelmében természetkárosítás büntettének minősül a fokozottan védett élő szervezet egyedének, védett élő szervezet vagy az Európai Unióban természetvédelmi szempontból jelentős állatfaj egyedének (amennyiben azok külön jogszabályban meghatározott, pénzben kifejezett értékének együttes összege eléri a fokozottan védett élő szervezet egyedei esetében megállapított, pénzben kifejezett legalacsonyabb értéket), illetve a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelemről szóló EK tanácsi rendelet (CITES EU-s végrehajtási rendelete) A és B melléklete hatálya alá tartozó élő szervezet egyedének jogellenes megszerzése, tartása, forgalomba hozása, az ország területére történő behozása, kivitele, kereskedelme, károsítása vagy elpusztítása, és a cselekmény akár három évig terjedő szabadságvesztéssel is büntethető.

Vadak a vadonból - hogy fogjunk hozzá, hogyan fogjuk meg?

Dr. Kertész Péter: Érkezési oldal - sérült vadon élő állatok szállítása és vizsgálathoz való rögzítése

Az állatorvost általában a tulajdonosok minden, állattal kapcsolatos problémával felkeresik, természetesnek veszik, hogy egyformán értsen a bütykös csótányhoz és a parlagi sashoz is.

1.) Telefonon történt „bejelentkezésnél”:

- próbáljunk tájékozódni (faj, méret, kor)
- sérülések (vérzés, nyílt sérülés, áramütés)
- viselkedés (támad, elfekszik, indolens)
- megtalálás helye, megtaláló elérhetőségei

2.) Szállítás:

- kartondobozban, zsákban, speciális zoo-boxokban – a faj életmódjától és veszélyességétől függ
- rövid ideig történő szállításkor nem szükséges itatás vagy táplálék
- eszközök: horgász-szák, hálók, védőkesztyű (lehetőleg a tenyér felület puha bőrből készüljön, viszont hosszú szárú legyen, az alkart védje), puha rongy, törülköző

3.) Megfogás, rögzítés:

sokszor a legalapvetőbb vizsgálathoz is bódítás szükséges (isofluran)

az állatorvosi vizsgálat/kezelés megkezdésétől az állatorvos felelős a segédkezők épségéért

- madarak: mérettől függően egy kézzel a lábakat és a szárnyat rögzítjük (csokorfogás), két kezese: fej (csőr) és lábak, a szárnyat átkaroljuk

rövid időre fejet letakarva (pl.: ronggyal) könnyebben megfoghatóak, sokk-érzékeny fajok

gém-félék csőrüket szigonyként használhatják, a hosszú lábak törékenyek

- kisméretűek (rágcsálók): kesztyűvel rögzítve, (a fark és a fark bőre sérülékeny!)
- denevérek: tarkótájékon a bőrt megfogva, veszettség veszélye, sokk-érzékenység
- kisméretűek: harapós fajok, jelentős a sérülésveszély, segítség nélkül ne kezdjünk kezelést, már a vizsgálathoz felmerülhet a bódítás szükségessége
- hüllők: kígyókat közvetlenül a fej mögött határozottan, teknősöket a páncélt átfogva (alligátor teknős és egyes lágyhéjú teknősök visszaharaphatnak, ezeket jobb a farknál rögzíteni!)

4.) Hazai mérges és nem mérges kígyók elkülönítése:

- viperák: apró fejpajzsok, függőleges/rés-szerű pupilla, a szempajzs és az ajakpajzsok között egy (vagy két) sor apró pikkely van, gyorsan elvékonyodó fark
- siklók: nagyméretű fejpajzsok, kerek pupilla, a szempajzs közvetlenül érintkezik az ajakpajzsokkal, lassan és ostorszerűen elvékonyodó fark

5.) Vizsgálat után:

- elengedés
- további kezelés
- euthanasia
- tartós elhelyezés / tenyésztés?

A mentett állatok fizikális és műszeres vizsgálatának lehetőségei

Dr. Koroknai Viktória, Fővárosi Állat- és Növénykert

Vizsgálat céljai:

- Diagnózis
- Állat állapotát stabilizálni (sürgősségi ellátás)
- További diagnosztikai lépések
- Gyógykezelés

Elengedhető

Tartós elhelyezés (bemutató állat)

Euthanasia

Madarak

Élettani, anatómiai tények:

- gyors anyagcsere (faji különbségek!)
- testhőmérséklet (41,5 – 44 C°)
- légzsákok
- pneumatikus csontok
- csontok lágyrész-fedettsége
- szakadékony bőr

Vizsgálati módszerek:

- Fizikális → rögzítés fontossága
- Műszeres (röntgen, endoszkóp, /ultrahang, CT, MRI/)
- Mintavétel (vérvétel, bélsár, tamponok...)

→ Fontos szempont a vizsgálhatóság határa

Befolyásoló tényezők:

- méret, testsúly (fizikális vizsgálat korlátai)
- megfoghatóság, rögzíthetőség („veszélyes” [nem lebecsülendő] fajok)
- az adott faj stressz-érzékenysége
- az adott egyed stressz-érzékenysége
- egészségi állapot
(légzőszervi probléma, kachexia, stb.)
- a tervezett vizsgálat/beavatkozás hossza

Vizsgálat alapjai:

- Mozgásszervek

Szárny !!!

Lábak

Mellizomzat

- Érzékszervek

Szem

- Kültakaró és függelékei

Bőr / tollazat

Csőr

- Idegrendszer
- Légzőszervek

Röntgendiagnosztika:

- a hazai praxisok nagy részében megtalálható
- több információ
- egyszerű kivitelezhetőség
- madárfajtól (testnagyság és testsúly) és életkortól (testnagyság) függő értékek
- analóg/digitális technikától függő
- 45-65 kV, 5-6,3 mAs (100 cm-es fókusztávolság)
- standard beállítások (VD, LL)

Felvételi irányok:

- rutin vizsgálatok

VD

LL

- fej vizsgálatához

VD

LL

két ferde, egymással komplementer irány

- cél

mozgásszervek sérüléseinek láthatóvá tétele

szervek helyeződésének és méretének meghatározása

kóros elváltozások lokalizációja

Vérvétel:

- Milyen faj?
- Milyen mennyiségű vér (állapot, milyen vizsgálat)?
- A testtömeg 1%-a

→Ulnaris (könyökvéna), medialis metatarsalis, jugularis

Kezelés:

- Sürgősségi teendők
- Sebészeti beavatkozás
- Belgyógyászati kezelések

lokális kezelés

perorális (pl. szonda)

parenterális → mellizomzat, intravénás, intraosseális

Kisemlősök

- vizsgálat céljai → mint a mentett madaraknál
- hasonló módszer követésével (fajtól függő, hogy mire öszpontosítsunk, pl. denevérek)
- harapás veszélye !!!

→ sok esetben a bódítás javasolt (pl. sün)

Műszeres vizsgálatok:

- Röntgenfelvételek készítése (mint a madaraknál, LL és VD fektetések)
- Ultrahang
- (Endoszkóp, CT, MRI)

Mintavételezés:

Vérvétel (juguláris véna, vena cava cranialis; állatfaji jellegzetességek)

Bélsár

Tamponminták

Cél: a mentett állat életének a megmentése és visszaengedése a természetbe

Módszer

1. vizsgálatok (fizikális és műszeres)
2. diagnózis felállítása
3. kezelés vagy euthanasia
4. tartós elhelyezés
5. rehabilitáció
6. elengedés

Sérült vadállatok ellátása: Hogy kezdjük hozzá, hogy fogjuk meg...?

Sós Endre (FÁNK): Az emberi tényező - áramütés, mérgezések, ER (áramütés, mérgezések, traumás sérülések)

Sürgősségi ellátás és prognózis felállítása mentett ragadozómadaraknál

Bekerülési okok

- fajonkénti és évszakonkénti különbségek
- trauma (utak, vezetékek, üvegfelületek)
- áramütés
- mérgezés
- illegális tartás/befogás
- fertőző betegségek

Mi történik az állatorvosi ellátásig?

Megtalálási ideje (volt-e szemtanú [pl. elütés helyszíne], őrszolgálat és megfigyelőhálózat kiterjedtsége, sérülések fajtái [csont!], kondíció romlása, immunstátusz, progresszív folyamatok [pl. mérgezések])

Szállítás (a szállítás hossza és mikéntje)

Egyéb tényezők (hőmérséklet, adott faj stressz-érzékenysége, rögzítés)

Klinikai vizsgálat, röntgendiagnosztika és sürgősségi ellátás

- Mit tehet a gyakorló állatorvos?
- Diagnózis, intenzív (sürgősségi) ellátás (sorrend!)
- Prognózis felállítása, szakirányú ellátás
- Rehabilitáció, repatriáció; euthanasia; végleges (zárttéri) elhelyezés

Klinikai vizsgálat

Kórelőzmény (megtalálás helye és körülményei, trauma, mérgezés, tünetek fennállásának ideje)

Klinikai tünetek (szervek és szervrendszerek teljes körű vizsgálata - különös tekintettel az idegrendszerre, érzékszervekre és a mozgásszervekre -, kórlefolyás, viselkedés, viselkedési zavarok)

Egyéb diagnosztikai lehetőségek

Röntgendiagnosztika (CT, MRI)

Vérvizsgálatok (vérkép, biokémia, szerológia)

Toxikológiai vizsgálatok (időfaktor!)

Endoszkópia (hosszú távú elhelyezés)

A biztos diagnózishoz/prognózishoz/terápiához sokszor nélkülözhetetlen elemek

Anisocoria (eltérő pupillatágasság)

- egyenlőtlen szimpatikus vagy paraszimpatikus hatás okozza, amely a pupilla tágulásáért felelős simaizomzat működését befolyásolja
- *nervus oculomotorius* (III.) vegetatív idegrostjai szabályozzák a pupillát mozgó simaizomzatot

Nystagmus (szemrezgés)

- különböző irányú lehet
- vestibularis rendszer perifériás részének károsodása (ez a belső fülből és a VIII. agyideg *pars staticus*-ából áll)

Mentett madarak csontvázának sérülései

- A madár élete sokszor megmenthető, de az állat repképtelen marad
- Fontos az időfaktor és a sérülés helye
- Gyakoriak a nyílt törések
- A madárcsont anatómiája (pneumatikus csont, vékony cortex)
- Emiatt velőürszegezés, *fixateur externa* a leginkább használható csontsebészeti technikák

Röntgendiagnosztika

A vállöv integritásának korrekt megítélése prognosztikai szempontból alapvető fontosságú ↔ trauma

Sürgősségi ellátás

- sokszor még nincs egyértelmű diagnózis, de az állat rossz általános állapota miatt „lépni kell”
- a vizsgálat hossza létfontosságú lehet („mit bír el a madár”, mit kell és mit lehet elvégezni, pl. LL röntgenfelvétel)
- először az életműködéseknek kell stabilizálni, azután lehet tovább haladni
- újraélesztés: ABC-elv (airways, breathing, circulation)
- légzés: mélység, szabályosság
- rossz állapotú, stresszes madárnál felmerülhet a felületes gázos altatásban történő vizsgálat és gyógykezelés (isoflurán, sevoflurán)
- dyspnoe, (kóma): szabad légutak biztosítása (intubálás, tubustípus), hasi légzsákon keresztüli lélegeztetés, oxigén adása

- folyadékpótlás (sokk-ellenes terápia, Ringer-laktát, 10-50 ml/ttkg); elbírálás: könnyökvéna, szemek, (bőr)
- hypoglycaemia: 40%-os glükóz iv./intraoss., (gyomorszonda); a beadás sebessége kritikus
- idegrendszeri tünetek, trauma: gyors hatású szteroidok
- görcsök: felfüggesztés diazepammal (midazolam)
- atropin (szerves foszforsav-észterek, inszekticid karbamátok; karbofurán, 1 mg/ttkg!)
- nehézfém mérgezés: Ca-EDTA, D-penicillamin
- feji trauma: mannitol, furosemid
- több napos sérülés és 48 órán belül nincs javulás: rossz prognózis
- vérvesztés: a testsúly kb. 10%-a a keringő vérmennyiség
- hőguta: sokszor a nem megfelelő szállítás eredménye (szteroid, folyadék, lábak hideg vízben)
- hánytatás, begy ürítése (a mérgezések esetén nagyban növelheti a túlélés esélyét)
- antibiotikum

Mérgezések: szerves foszforsavészterek/ inszekticid karbamátok

remegés, görcsök (görcsös lábtartás),
 egyensúlyzavar, nystagmus, nyálzás, hasmenés
karbofurán, diazinon

1 mg/ttkg atropin (4 óránként) +
 diazepam (0,5-1,5 mg/kg), roborálás

Az áramütés állatorvosi szempontból

- óriási természetvédelmi probléma ma Magyarországon
- közepfeszültségű vezetékek
- elhalás, fonákérvés (vérrög)
- jelen tudásunk szerint nem gyógyítható
- nagyon sok esetben euthanasia szükséges

Rehabilitáció, repatriáció – alapelvek

- „sportolókat” készítünk fel, a szabadban való életre való alkalmasság
- repképesség (megítélés, kondíció)
- repatriáció időpontja és helye

Sérült vadállatok ellátása: Hogy kezdjünk hozzá, hogy fogjuk meg..?

Sós Endre, Horváth Márton, Erdélyi Károly & Molnár Viktor
Miért potyognak sasok az égből?

Harc a madarak elleni bűncselekményekkel szemben...

Magyarország sasfajai

- Magyarország 93 000 km², Európa területének 1%-a
- 4 költő sasfaj (parlagi sas, rétisas, békászó sas, szirti sas)
- 3 további ritka vagy kóborló faj (fekete sas, törpesas, pusztai sas)

Veszélyeztetett sasfajok Magyarországon

- az EU parlagi sas állományának 2/3-a nálunk költ (cc. 150 pár)
- 220-230 pár rétisas
- 4-5 pár szirti sas (perempopuláció, ÉK-Mo)

A mentés/mortalitás okai

- szándékos emberi tevékenység: szándékos mérgezés, lőtt sérülések (bűncselekmények)
- emberi tevékenység által előidézett, de nem szándékos okok: áramütés, légvezetéknek ütközés, véletlen mérgezések, gépjárművel való ütközés, stb.
- emberi tevékenységgel nem összefüggő okok: fertőző és nem fertőző megbetegedések

Szándékos mérgezések

- különböző hatóanyagok
- a már betiltott (2008) karbofurán messze vezeti a listát

Szándékos mérgezés/csali

- nem a ragadozó madarak jelentik általában a fő célpontot (bár néhány esetben ennek az ellenkezője is bizonyítást nyert)

Sörétszem, lövedék

- a kézre kerülés fő oka vagy melléklet is lehet
- elhullás (elvérzés, létfontosságú szerv)
- lokalizáció az emésztőcsőben (ólom)
- alkalmatlan a túlélésre a szabadban (pl. szemet ért lövés, tartós mozgászavar okozása)

- melléklelet

Az élő és elpusztult egyedek kezelési protokollja

- élő egyed: gyors és hatékony klinikai munka, támogató terápia, atropin, Ramat Gan protokoll (Michel-módszer, kolinészteráz-szint a vérben)
- elpusztult egyedek: egyedi jelölés, rtg. (igazságügyi célok), NÉBIH-ÁDI toxikológia

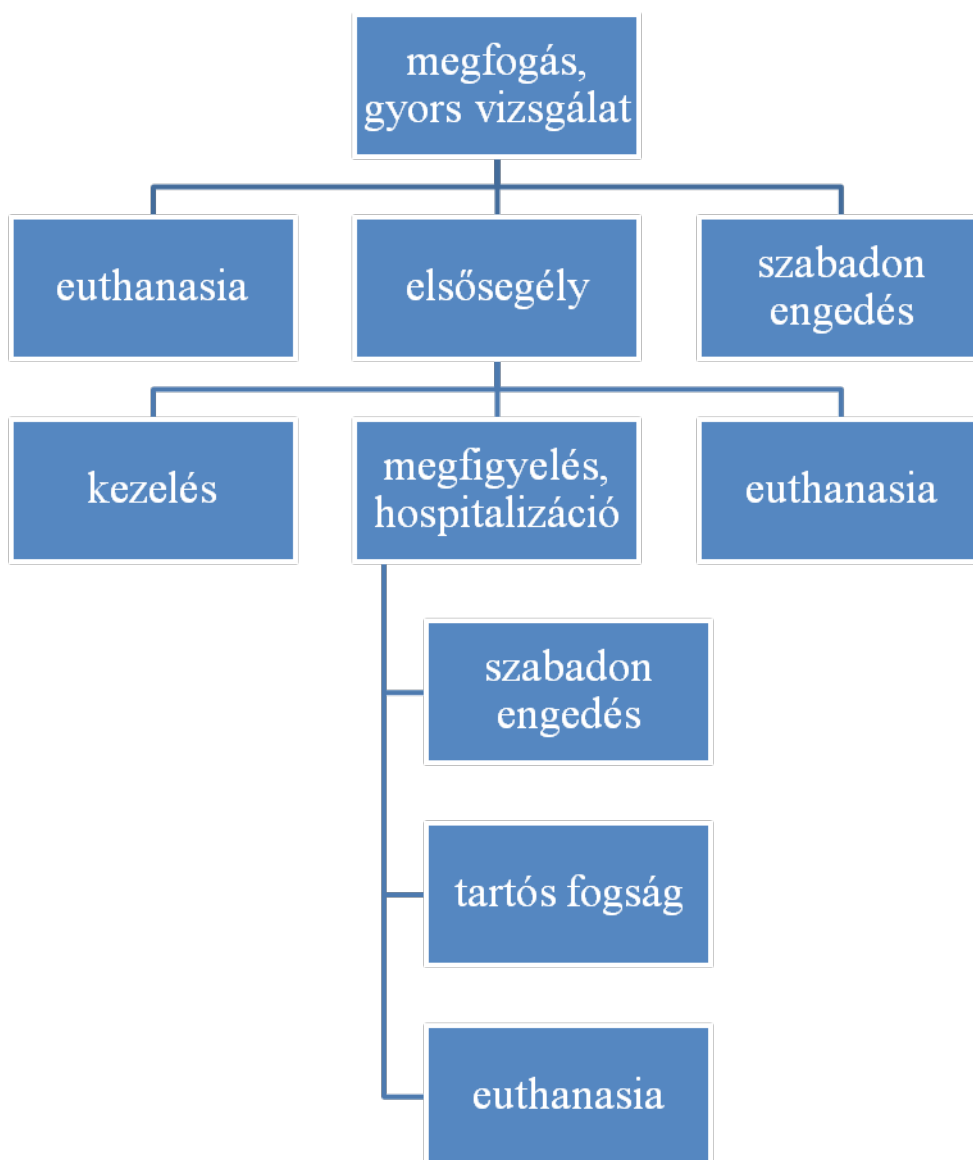
Rádiótelemetria

- objektív mérőeszköz a mentőmunka sikerére
- gyors reakció lehetősége (egy helyről jövő jelek)
- bűncselekmények elleni harc, elrettentés

Vadak a vadonból - hogy fogjunk hozzá, hogyan fogjuk meg?

Dr. Kertész Péter: Euthanasia, a kilátástalan helyzetű állatok sorsa

- 1.) Alapos állapot felmérés
- 2.) Lehetőleg biztos diagnózis
- 3.) Befolyásoló tényezők:
 - táplálék ellátás folyamatossága
 - tartási igények, tartó kapacitás
 - fájdalom tartóssága
 - kórlefolyás
 - állatorvosi etikai, szakmai szabályok
- 4.) Gyakorlata: altatott állapotban (anaesthesia), engedélyezett szerrel

Vadak a vadonból - hogy fogjunk hozzá, hogyan fogjuk meg?

Fekete Gabriella: Elárvult állatok nevelése

- Alapos állapot felmérés
- A biztos fajmeghatározás a felnevelés alapja
- Sokféle faj, változatos táplálék igény
- Különböző tápláléknak kell folyamatosan rendelkezésre állnia
 - élő eleség (lisztkukac, gyászbogár-lárva)
 - lágyeleség keverék
 - szopós egér, patkány
 - kecsketej
 - mesterséges tápszerek
- A fiatal állatoknak labilis a hőháztartásuk, melegítés szükséges
- Fel kell készülni a napi többszöri etetésre (esetenként éjszaka is)
- Jelentős méret különbségek vannak a fajok között, ezért sokféle méretű cumi, csipesz, fecskendő kell hogy rendelkezésre álljon
- Az egészséges fiatal állatok nagy többsége visszaengedhető a természetbe, de figyelemmel kell lenni az imprintálódásra – elvadítás kérdése
- Sérült fiatal állatok sorsa: gyűjteményi elhelyezés, menhelyek